

Tadeusz Brzeczowski (1939–2020)

4 sierpnia 2020 roku po dłuższej chorobie w Olsztynie zmarł ceniony archiwista i lubiany nauczyciel akademicki Tadeusz Brzeczowski.

Tadeusz Marian Brzeczowski urodził się 15 lipca 1939 roku w Lubrańcyku, obecnie gmina Lubraniec, powiat włocławski na Kujawach w rodzinie chłopskiej, jako syn Tadeusza i Joanny z domu Laskowska. Swój chłopski rodowód traktował z dumą, był dla niego symbolem ciężkiej, uczciwej pracy, ale też zobowiązaniem do życia w prawdzie. Do piątego roku życia mieszkał z rodzicami w miejscu swojego urodzenia. Wówczas to rodzina Brzeczowskich została wywieziona na roboty przymusowe do Niemiec, w okolice Lubeki, gdzie przebywał do grudnia 1945 roku. Pobytu na robotach nie traktował ni-

gdy jako elementu heroicznego. Piętno wojny spowodowało jednak, że niezwykle mocno interesował się latami 1939–1945. Wojna i trudne ciężkie czasy powojenne wyrzeźbiły całą jego postawę.

Po powrocie do kraju w 1946 roku Tadeusz Brzeczowski rozpoczął swoją edukację w Szkole Podstawowej w Dąbiu Kujawskim. Następnie od 1953 roku naukę kontynuował w pobliskim Liceum Ogólnokształcącym w Lubrańcu. W czasie nauki licealnej zaczął przejawiać zainteresowania naukami humanistycznymi, a w szczególności historią. Być może miał tu wpływ lub był to efekt rozmów z ojcem.

Po zdaniu matury w 1957 roku T. Brzeczowski rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Z powodu poważnej choroby musiał prze-

rwać studia na jeden semestr, które wznowił w październiku 1958 roku. Podczas studiów zaczął przejawiać zamiłowanie do średniowiecza i zastanawiał się nad wyborem swojego „mistrza”. Wybrał seminarium magisterskie prof. Karola Górskiego i pod jego kierunkiem napisał pracę pt. „Ziemia Chełmińska w wojnie trzynastoletniej 1454–1466”, którą obronił 25 czerwca 1963 roku zostając magistrem historii. W tym samym roku T. Brzeczowski rozpoczął pracę w Liceum Ogólnokształcącym w Krośniewicach, obecnie powiat kutnowski, jako nauczyciel historii. W późniejszym okresie prowadził również zajęcia z języka polskiego i angielskiego, a także z wychowania obywatelskiego. Inspektor szkolny szczególnie chwalił nauczyciela Brzeczowskiego i jego uczniów za naukę angielskiego. W okresie pracy w liceum T. Brzeczowski był opiekunem kółka historycznego, które traktował jako dopełnienie misji nauczyciela, a nie przykry obowiązek. Starał się podnosić swój poziom wiedzy merytorycznej i metodycznej jako nauczyciel. Ukoronowaniem tego był zdany 8 czerwca 1966 roku egzamin kwalifikacyjny nauczycieli. Swoją drogą do tego epizodu nauczyciela Tadeusz nie wracał w swoich wspomnieniach, choć i po latach pamiętał swoich uczniów i tamtejsze lekcje historii. Trzeba dodać, iż wówczas w maleńkich Krośniewicach działał znany kolekcjoner sztuki, Józef Dunin-Borkowski. W szarzyźnie gomulkówskiej Polski dla młodego nauczyciela historii to było coś więcej niż „dotknięcie” historii. Tam zetknął się z pamiątkami po gen. Władysławie Sikorskim. Postać ta będzie frapowała Brzeczowskiego przez całe życie.

W 1964 roku został przyjęty na seminarium doktoranckie prof. Karola Górskiego, jednego z najwybitniejszych historyków polskich, niezwykle wymagającego wobec siebie i swoich uczniów. Łączenie pracy nauczycielskiej z nauką było wyjątkowo uciążliwe, ale mimo tych trudności w dniu 16 lutego 1972 roku obronił rozprawę doktorską pt. „System podatkowy w Polsce w XV wieku”.

Nowy etap w działalności naukowej i dydaktycznej dra Tadeusza Brzeczowskiego wiązał się z jego zatrudnieniem z dniem 1 października 1974 roku – jako adiunkta – w Zakładzie Historii Wydziału Humanistycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie. Swoich predyspozycji do pracy naukowej nie mógł w pełni ujawnić przez fakt dojeżdżania do pracy z odległej miejscowości – z Krośniewic do Olsztyna. Dopiero w 1979 roku otrzymał mieszkanie¹ i przeprowadził się z całą rodziną do Olsztyna. W konsekwencji zaistniałej sytuacji, w pierwszym okresie swojej pracy na uczelni skupił się przede wszystkim na działalności dydaktyczno-wychowawczej. Z czasem stał się cenionym nauczycielem akademickim, który wobec młodzieży zajmował postawę życzliwą, ale jednocześnie był konsekwentny i wymagający. Jako koordynator studiów zaocznych, wkładał wiele wysiłku w organizację procesu nauczania na studiach niestacjonarnych. Napisał pozytywnie oceniany przez studentów *Przewodnik programowy z historii Polski*

¹ Zawsze za pomoc – mimo różnic politycznych – wdzięczny będzie prof. Tadeuszowi Marii Gelewskiemu.

*średniowiecznej dla studentów zaocznych*². Wówczas takie skrypty były bardzo popularne i potrzebne, zwłaszcza dla studentów zaocznych. Dr T. Brzeczowski jako opiekun poszczególnych lat studiów stacjonarnych prowadził seminaria magisterskie z historii Polski XIV i XV wieku, które ukończyło z tytułem magistra historii kilkadziesiąt osób. Dwukrotnie otrzymał nagrodę rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie za wyróżniające się osiągnięcia w dziedzinie dydaktyczno-wychowawczej.

Dorobek naukowo-badawczy dra T. Brzeczowskiego w czasie zatrudnienia na uczelni nie jest imponujący pod względem ilościowym, ale jego ciężar gatunkowy jest istotny. Zajmował się problemem organizacji systemu podatkowego w Polsce w XV wieku³, ze szczególnym uwzględnieniem systemu podatkowego Prus Królewskich⁴, dziejami państwa krzyżackiego⁵ oraz uposażeniem kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście⁶. Rozpoczął intensywnie zbieranie materiałów do przyszłej pracy habilitacyjnej pt. *Rycerstwo ziemi chełmińskiej w czasie wojny trzynastoletniej*⁷, której, niestety, nigdy nie ukończył.

W 1980 roku w wyniku zaistniałej sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej kraju zrezygnował z członkostwa w Związku Nauczycielstwa Polskiego (był członkiem przez dziesięć lat) i zapisał się do Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”.

Uczestniczył w życiu uczelni jako aktywny członek Kolegium Wydawniczego WSP, Rektorskiej Komisji ds. Badań Naukowych oraz przewodniczący Komisji Socjalnej. W 1982 roku wyróżniony został honorową Złotą Odznaką „Zasłużony dla Warmii i Mazur”, a w 1983 roku Złotym Krzyżem Zasługi.

² T. Brzeczowski, *Przewodnik programowy z historii Polski średniowiecznej dla studentów zaocznych*, Olsztyn 1975.

³ T. Brzeczowski, *Ustanawianie podatków nadzwyczajnych w Polsce w XV w.*, Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych, 1981, T. 42, s. 79–106; idem, *Podatki zwyczajne w Polsce w XV wieku*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Nauki Humanistyczno-Społeczne. Historia, 1982, t. 18 (128), s. 39–62.

⁴ T. Brzeczowski, *System podatkowy Prus Królewskich w latach 1466–1501*, Prace Historyczne WSP w Olsztynie, Olsztyn 1981, s. 43–75.

⁵ T. Brzeczowski, *Państwo krzyżackie w Prusach na drodze do księstwa stanowego*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie (dalej KMW), 1978, nr 3 (141), s. 441–454 – artykuł recenzyjny pracy Lothar Dralle, *Der Staat des Deutschen Ordens in Preussen nach dem II. Thorner Frieden. Untersuchungen zur ökonomischen und ständepolitischen Geschichte Altpreußens zwischen 1466 u. 1497*, Wiesbaden 1975; idem, *Galindowie. Dzieje Puszczy Piskiej*, [w:] Józef Śliwiński, *Z dziejów Rucianego-Nidy i okolic*, Olsztyn 1993, s. 35–100.

⁶ T. Brzeczowski, *Uposażenie kapituły kolegiackiej i kanoników w Dobrym Mieście w latach 1341–1587*, KMW, 1983, nr 4, s. 391–409.

⁷ Pokłosiem tych badań był artykuł: T. Brzeczowski, *Rycerstwo ziemi chełmińskiej w XV wieku*, [w:] *Społeczeństwo i kultura do XVI wieku. Materiały z sesji naukowej*, Olsztyn, 9 maja 1991, pod red. J. Śliwińskiego, Studia i Materiały Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, Historia nr 36, Olsztyn 1992, s. 63–71.

W wyniku niejasnej sytuacji co do przyszłości Zakładu Historii Polski w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie (od 1984 roku wstrzymana była rekrutacja na historię) oraz ze względu na poszukiwania przez Archiwum Państwowe w Olsztynie nowego pracownika naukowo-badawczego (doc. dr Tadeusz Grygier przechodził na emeryturę) dr Brzeczkowski postanowił przenieść się do nowej instytucji. Na to złożyło się kilka innych czynników. Brzeczkowski bardzo źle się czuł, wprost nie mógł się odnaleźć w mocno zideologizowanym Instytucie Historii. Drobne szykany ze strony działacza partyjnego i I Sekretarza POP PZPR Wydziału Humanistycznego dopełniły reszty.

Jako jeden z niżej podpisanych miałem okazję, pracując w Dziale Wydawnictw WSP, poznać dra Brzeczkovskiego, bowiem w tym samym dziale pracowała także jego córka Katarzyna. Po początkowej nieufności Tadeusz nabrał do mnie zaufania, regularnie przychodził i dyskutował, najchętniej o II wojnie światowej. Pożyczałem mu książki z tzw. drugiego obiegu. Kiedy dostał pracę Mariana Kukiela o gen. Sikorskim, przeczytał ją nocą, by następnego dnia przyjść i opowiadać swoje wrażenia. Chłonał bezdebitową literaturę, była ona dla niego odskocznią od ponurych dni stanu wojennego. Nie widział siebie też jako nauczyciela akademickiego na nowym kierunku nauki społeczne, które to miały kształcić kadrę partyjną. Z tego powodu odejście do Archiwum traktował wręcz jako wyzwolenie. Za propozycję pracy był zawsze wdzięczny dyrektorowi Józefowi Juddzińskiemu.

Z dniem 1 stycznia 1987 roku został zatrudniony w Archiwum Państwowym w Olsztynie na stanowisku adiunkta naukowo-badawczego, powierzając mu pełnienie funkcji kierownika Oddziału I akt wytworzonych przed 1945 rokiem, a od 1996 roku – w wyniku reorganizacji Archiwum – kierownika Oddziału II opracowania akt.

Zapewne przechodził do pracy w Archiwum z myślą o szybkim dokończeniu rozprawy habilitacyjnej, jednakże zastana rzeczywistość, związana ze stanem opracowania zasobu, szybko przekreśliła te plany. Archiwum potrzebowało pracownika, który zająłby się rozpracowaniem tzw. luzów, czyli akt zwiezionych jeszcze w latach pięćdziesiątych XX wieku i wciąż jeszcze nierozpoznanych, oraz opracowaniem najważniejszych zespołów archiwalnych przechowywanych w zasobie. Mając to na uwadze w latach 1987–1988 ukończył dwusemestralne Studium Podyplomowe Archiwistyki w zakresie archiwalia polonijskie w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Pierwszymi opracowanymi przez dra T. Brzeczkovskiego zespołami archiwalnymi były Niemiecka Narodowa Partia Ludowa Organizacja Krajowa Prus Wschodnich (Deutschnationale Volkspartei Landesverband Ostpreussen), Niemiecka Partia Ojczyzniana Organizacja Krajowa Prus Wschodnich (Deutsche Vaterlandspartei Landesverein Ostpreussen) oraz Naczelne Prezydium Prus Wschodnich (Oberpräsidium von Ostpreussen).

W latach 1993–1995 prowadził, wraz z Adelą Gołą, pracownikiem Oddziału I, bardzo intensywne prace rozpoznawcze blisko 110 mb. wspomnianych już akt luźnych, które umożliwiły dołączenie akt do już istniejących zespołów archiwalnych (m.in. rodzinno-majątkowych, katastralnych, miejskich i wielu innych) lub tworząc zupełnie nowe zespoły. Natomiast w latach 1995–1998 wspólnie z innymi pracownikami Archiwum był odpowiedzialny za przeprowadzenie skontrum zasobu. W wyniku tych prac dyrektor Archiwum, na wniosek kolegium kierowników, podjął decyzję o wycofaniu części zespołów archiwalnych, wykazywanych jako całkowicie opracowanych, celem ponownego ich opracowania z powodu licznych błędów merytorycznych i dopływów.

Ogrom wykonanych prac w latach 1993–1998, bardzo rozległych i czasochłonnych, umożliwił drowi T. Brzeczowskiemu w następnych latach opracowanie blisko 470 zespołów archiwalnych (m.in. akt wyznaniowych, cechowych, szkół, wsi wschodniopruskich, starostw grodowych, urzędów domenalno-rentowych, kultury rolnej, podatkowych i skarbowych, budownictwa naziemnego, komisji specjalnych do regulacji stosunków własnościowych chłopów i ziemian i wielu innych).

Na niwie naukowo-badawczej skupił się przede wszystkim na opracowywanych materiałach archiwalnych, przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie⁸, a także rozmieszczeniem archiwaliów wschodniopruskich po 1945 roku w Rosji i na Litwie⁹.

Był członkiem zespołu naukowo-badawczego Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (dalej NDAP), opracowującego formaty opisu w systemie informatycznym dokumentów wytworzonych do końca XVIII wieku i innej dokumentacji. Jako członek komisji ekspertów NDAP ds. rewindykacji archiwaliów przygotował obszernie uzasadnienie praw Rzeczypospolitej Polskiej do posiadania pruskiego zasobu archiwalnego.

W olsztyńskim środowisku historycznym dr T. Brzeczowski znany był ze swej dużej aktywności w Komisji Dydaktycznej Olsztyńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego.

Był człowiekiem prawym, pracowitym, sumiennym i skromnym, szczególnie życzliwym wszystkim i wszystkiemu, co zmierzało do dobrego. Uznawany powszechnie za przyjaznego i życzliwego kolegę był osobą, która nie dała się uwieść

⁸ T. Brzeczowski, *Kancelaria i registratura akt luźnych w Prusach Księżycy na przykładzie Etatsministerium, [w:] Kancelarie okresu księgi wpisów w Prusach Królewskich. Materiały z sesji odbytej 20–21 listopada 1992 roku w Toruniu*, pod red. A. Tomczaka, Warszawa 1994, s. 83–95; idem, *Akta starostw grodowych Księstwa Pruskiego w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie*, *Echa Przeszłości*, 2004, t. 5, s. 321–337; idem, *Zespoły domenalne przechowywane w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie*, *Echa Przeszłości*, 2006, t. 7, s. 175–200.

⁹ T. Brzeczowski, *Archiwalia wschodniopruskie w archiwach rosyjskich oraz w archiwach i bibliotekach wileńskich*, *Białostocczyzna*, 1997, nr 1 (45), s. 123–132.

i omamić żadnym ideologiom i partiom politycznym, pozostając do końca swych dni człowiekiem bezpartyjnym. Na zasłużoną i oczekiwaną emeryturę przeszedł z dniem 31 grudnia 2004 roku.

Jeszcze na studiach, w listopadzie 1962 roku, ożenił się z Grażyną Łucją Matecką. Z tego małżeństwa urodziły się dwie córki – Łucja i wspomniana już Katarzyna.

Tadeusz Brzeczkowski zmarł 4 sierpnia 2020 roku, po długotrwałej chorobie. Pochowany został na cmentarzu komunalnym w Dywitach pod Olsztynem.

Pozostanie w naszej pamięci.

Rafał Gelo, Norbert Kasparek